

A barátok temploma Székelyudvarhelyen (1.)

A székelyudvarhelyiek által leginkább barátokként emlegetett ferencesek jelenléte a városban több évszázadra nyúlik vissza, de a hagyományokkal ellentétben nem a várban lévő egykori kolostortemplom volt ősi székhelyük, mivel végleges megtelepedésüket csak a 18. század elejétől számíthatjuk. Ennél sokkal régebbre tehető viszont az Assisi Szent Ferenc által 1209-ben alapított, a szegénységet életszabályának választó és a prédikálást fő feladatának tekintő szerzetesrend erdélyi megjelenése, hiszen első kolostoraikat még a 13. század végén és a 14. század elején alapították a százok lakta városokban (Beszterce, Nagyszében, Szászváros).¹ A kolostoralapítások a következő században is folytatódtak, a 15. század közepén Csíksomlyón is megjelentek a ferencesek, akiknek itteni építkezéseit nagy valószínűséggel Hunyadi János is segítette. Egy évszázad múltán, a hitújítás következtében azonban már nemhogy újabb terjeszkedésre nincs lehetőségük a ferenceseknek, hanem meglévő kolostoraikat is kénytelenek elhagyni, csupán Csíksomlyón maradtak két-három barát.

Székelyudvarhelyen a fejedelemség korában mindvégig többségben voltak a katolikusok és a hitújítás után egyre nagyobb szerepet játszottak a ferencesek, ugyanis a világi papok hiányában ők végezték a lelkipásztori teendőket. Ugyanakkor Udvarhelyhez közel több plébániát adminisztráltak egészen a 18. század közepéig (pl. Székelyszenttamás², Máréfalva³ stb.). Az udvarhelyi kolostoralapításnak kedvezett a 18. századi katolikus visszaszerveződés, amikor lehetőség nyílt a korábban már létező rendházak visszaszerzésére és újak építésére. A régén áhított megtelepedésre Lakatos István telekadományozása adta meg az elszalaszthatatlan lehetőséget. Lakatos István csíki főesperes 1705. október 25-én a csíksomlyói kolostorban kelt végrendeletében az udvarhelyi Piac tér alsó, északnyugati részén álló házat és az ahhoz tartozó telket a ferenceseknek adományozta. A jegyzőkönyvből jól nyomon követhető az

adományozott telek helye, eszerint az akkori Piac tér északi sarkától, a Szombatfalva irányába vezető országút mentén, a Küküllő hídjáig tarthatott az adományozott terület. Lakatos felsorolja a telken lévő épületeket is: „Az első a kőház [...], a másik előtte való Ó ház [...]”, ezeken kívül még egy csúrt és egy kis házat is megemlít. A Piac tér (ma Városháza tér) alsó, északnyugati részén állhatott „a piaczra nyíló ablakával, kapujával” az a kőház, amelyet még az adományozás előtt maga Lakatos javított ki és alakított át kápolnává (Szent Péter-kápolna).⁴ Ezt követően fából konyhát, csúrt és istállót állíttatott. Mielőtt a felajánlott lakóhelyet átadhatta volna a barátoknak, 1706 kezdetén az adományozó elhunyt. A rokonság a végrendeletet nem ismerte el és Lakatos halála után pert indított, de sikertelenül, mivel a helyi hatóságok közbelépésével ugyanazon év március 30-án a hagyomány átadása megtörtént. A kusztos⁵ a házak őrizetére és gondozására P. Csatári Kelemen missziós atyát rendelte Udvarhelyre. Rövidesen P. Moldovai Lajos került a ház élére, ő két szomszédos telek megvásárlásával növelte az örökséget, a „kőházat” székekkel, oltárokkal rendezte be. 1707-ben a kápolnához P. Szentmiklósi Gáspár „kórust” emeltet, P. Tökés Benedek pedig orgonát készített saját kezűleg bele. 1709-1710-ben P. Fábiáni Bernardin volt a házfőnök, aki fából, emeletesen új cellákat és refektóriumot építtetett, amely 1730-ig állott.⁶ Ezen munkálatok során készült el a korabeli kápolna és a barátok első kolostorának magva, néhány szobával, ebédlővel ellátva.⁷

Az építkezések ügye sokáig nehezesen haladt, az építőanyagok beszerzése hosszú éveket tartott. A korábbi, tíz évig tartó katonai beszállásolás és az 1709-1710-ben dúló pestisjárvány után, az 1710-es évek végén nagy szárazság sújtotta a várost. Ennek következtében az adakozási kedv jócskán megcsappant. Az építkezések elkezdéséről ellentmondásos adataink vannak. Az 1712. évi káptalan Moldovai Lajost megbízza, hogy tegye meg a

szükséges előkészületeket az építkezések elkezdésére, kössön egyezséget a zetelakiakkal, hogy szállítsanak deszkát, gerendákat. A zetelakiak szállítómunkájára vonatkozó információk kívül semmilyen egyéb munkaszervezésre utaló adat nem maradt fenn, így viszont nehéz eldönteni, hogy valójában a mai kolostor valamelyik szárnyának, vagy magának a templomnak az építését kezdik el a barátok. Az azonban tény, hogy 1730. augusztus 10-én, Istvánffy Kristóf házfőnöksége idején letették a majdani templom alapkövét, amely a mai Városháza tér északi sarkán, a Csonkavár felé vezető Vár utca és a Szombatfalva irányába tartó Tamási Áron utca találkozásánál áll.⁸ Ezzel szemben újabb fejtörést okoz a főbejárat zárókövében olvasható 1728-as évszám, amely számos feltételezésre ad okot.

A kezdeti nehézségek ellenére 1734-ig a templom építésével már annyira jutottak, hogy az készen állt a szentmisék végzésére. Ezt igyekszik bizonyítani a Johann Conrad von Weiss gyűjteményéből fennmaradt Udvarhelyi látkép is, amelyen az öt legfontosabb korabeli épület között találjuk a ferencesek épülő templomát. A városképen a Ferenc-rendi templom Piac tér felőli (délkeleti) homlokzatait láthatjuk, amint a főtér házai közül kiemelkedik. Az impozáns épület ideiglenesen tető alá hozott tornyai alacsonyok, alig haladják túl a hajó magasságát. A metszeten jól

Főhomlokzat. Fotó: Kovács Árpád

Székelyudvarhely látképe Johann Ignaz Haas metszetén. Ld. Borbély Andor: Erdélyi városok képeskönyve 1736-ból. In: Erdélyi Múzeum, 1943. 2. sz. 17. kép.

kivehetők az épület részletei is: a két vastag, négyszöghasáb alakú torony között van a főbejárat félköríves nyílása, a hajó teste jól elkülönül a tőle alacsonyabb és keskenyebb szentélytől, az oldalkápolnák nyílásai is csakhamar szemünkbe tűnnek. Az

Részlet a székelyudvarhelyi Mária Társulat 18. századi emléklapjáról. Ld. A csíksomlyói ferences nyomda és könyvkötő műhely. A csíksomlyói ferences nyomdászok és könyvkötők emlékére. Szerk. Muckenhaupt Erzsébet. Csíkszereda, 2007. 49.

építkezés a következő években is hasonló lendülettel folyt, hiszen Boros Fortunát a templom elkészültét 1737-re keltezi, ekkor ugyanis a házfőnök a nyilvánosságnak átadta azt.⁹

Az udvarhelyi ferences templom alaprajzát tekintve észak–dél hosszirányú, dongaboltozatos hajójához kétoldalt három-három kápolna, tengelyben tovább haladva pedig a hajó terétől szélességében és magasságában alig kisebb, rövid szentély csatlakozik egyenes záródással. A hajó és a szentély közötti határt két erőteljes, rézsús kialakítású falpillérre támaszkodó diadalív jelzi, amelynek vonalától a szentély végéig van kialakítva a temetkezőhelyül használt kripta. A kápolnák tengelyét követve a szentélyt mindkét oldalon sekrestye határolja. A hajó déli oldalához építették a két négyszöghasáb alakú tornyot.

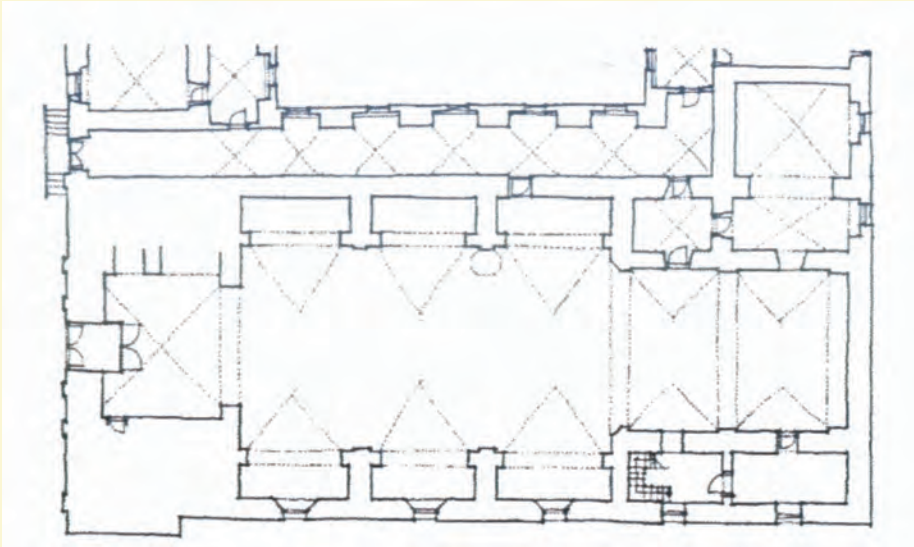
A templom korabeli főhomlokzatát vehetjük szemügyre a székelyudvarhelyi Mária Társulat 18. századi emléklapján. A metszet jobb alsó regiszterében láthatjuk a félköríves nyílásokkal áttört tornyok közötti karéjosan lekerekített templomromozatot. Az oromzat félköríves középső nyílását két arányos körablak övezi. A főbejárat szintén félköríves lezárású. Ebben az időben még nem nyerte el a mai formáját a templom, utólag még jelentős átalakításon esett át, a hajót eredetileg fa fedélszékkal fedték be,

később cserélik ki a dongaboltozattal, a tornyok is csak később nyerik el mai formájukat. Az udvarhelyi ferences templom főhomlokzata, de főképp térszervezése különös, a ferences templomokra korábban nem jellemző megoldások érhetők tetten rajta. Veöreös András budapesti építész feltevételezése szerint a nagybányai, illetve a kolozsvári jezsuita templomok lehettek a ferencesek udvarhelyi templomának előképei.¹⁰

A mai főhomlokzat zárt megjelenésű, egyszerűen tagozott, a Tamási

*A késő reneszánsz főbejárat (1728).
Fotó: Balázs Ödön*

A ferences templom alaprajza. Ld. Veöreös András: XVIII. századi ferences kolostorok Erdélyben. In: Építés-, építészettudomány, XXXIII. (2005) 3-4. sz. 332. oldal, 5. ábra.

Áron utcára néz. Valójában egyetlen nagy, mozgás nélküli sík felület, amelyet a párkányok és pilaszterek hálószerűen tagolnak. Az íves záródású, igényes, kőből faragott, késő reneszánsz főbejárat keretszárát kettőzött pilaszterek alkotják, amelyek négyszög alakú talplemezére támaszkodik a faragott rózsával képzett lábazati tag. A pillérek törzsét faragott tulipándíszek tagolják. A főkapu béléten gyöngyosoros díszítés figyelhető meg, amely az archivolt keretelésén is végigfut. A kapu boltívének csúcsára kis trapéz alakú zárókő került 1728-as felirattal. A főbejáratot három alacsony lizénára támaszkodó szemöldökpárkány koronázza, amely fölött a háromszögű orommezőben a ferencesek emblémája (két keresztbe tett kar) van kifaragva.¹¹

A főtérről néző oldalomlokzat tagolásának rendszere és motívumkészlete egyszerű tervezésű. Az oldalkápolnák félköríves ablaknyílásai fölött a hajó testét, mint függőleges faltagoló elemek, a kápolnák között lévő erőteljes, lépcsős pillérek tagolják. A kápolnasor meredek félnyeregterővel fedett vonala osztja két szintre a homlokzatot, a második szint egyetlen vízszintes tagolóeleme a főhomlokzat övpárkányán látott és az oldalomlokzat alig észrevehető koronázópárkány alatt is végigfutó tojásléc. A ká-

polnákba és a sekrestyébe félköríves ablakok engedik be a fényt, míg a hajó gádorfalán és a szentélyen háromkaréjos ablakok sorakoznak.

A nyugati oldalomlokzaton is ugyanúgy megjelennek a támpillérek, ma azonban alig láthatunk valamicskét a templom ezen oldalából, mert 1908-ban a kolostor északi és déli szárnyát összekötötték egy emeletes folyosóval, ami szinte teljesen eltakarja azt. Az ablakokat valószínűleg ekkor befalazták (jelentősen gyengítve így a templom jó megvilágítását), és ezután kerülhettek a nyugati oldalfal meglévő ablakainak ívbéllettel koronázott lunettáiba azok a Szent Ferenc életéből vett jelenetek, amelyek ma is láthatók.¹²

Kovács Árpád

1. Kovács Árpád: *Adatok az erdélyi ferencesek XVIII. századi építőtevékenységéhez*. In: Areopolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok VIII. Székelyudvarhely, 2008. 99.
2. Gyulafehérvári Érseki Levéltár (GYÉL) Canonica visitatio. 1721: 1. d., 1. k., 217.
3. Kovács Piroska: „*Orczád veritékével*” *Máréfalva a történelem sodrában*. Székelyudvarhely, 2008. 145–147.
4. Az adományozás jegyzőkönyvét közli György József. Uő: *A ferencrendiek élete és működése Erdélyben*. Cluj–Kolozsvár, 1930. 722–726.
5. A ferences rend élén az általános rendfőnök (miniszter generális), a rendtartomány (provincia) élén a rendtartományfőnök (miniszter provinciális) áll. Erdélyben csak 1729-ben alakult meg a Szent Istvánról nevezett provincia, azelőtt a ferences kolostorok az Erdélyi Örségbé tömörültek, melynek elöljárója a kusztos (ör) volt.
6. György József: *A ferencrendiek...*, 341–342.
7. Kovács Árpád: *A székelyudvarhelyi ferences templom. Adalékok a ferences építéletgyűjtés építéstörténetéhez*. Székelyudvarhely, 2007. 9–10.
8. Uo. 13.
9. Uo. 14.
10. Veöreös András: *XVIII. századi ferences kolostorok Erdélyben*. In: *Építés-, építészettudomány*, XXXIII. (2005) 3-4. sz. 325–339.
11. Kovács Árpád: *A székelyudvarhelyi...*, 18–20.
12. Uo. 20.

(Folytatjuk!)

A ferences templom a Városháza tér felől nézve. Fotó: Balázs Ödön

